

Sofie Danneskiold-Samsøe
Yvonne Mørck
Bo Wagner Sørensen

'Familien betyder alt'
Vold mod kvinder i etniske minoritetsfamilier

Frydenlund

"Omkring halvdelen af de kvinder
der søger hjælp på købscentrene,
har etnisk minoritetsbaggrund."

Side 387

Konklusion med anbefalinger

»Familien betyder alt«, skrev Yasemin på sin arm. Det gælder for de fleste af de kvinder, vi har interviewet, at familien har haft afgørende betydning for, at volden har kunnet finde sted og for kvindernes vanskeligheder ved henholdsvis at bryde med volden og skabe sig en tilværelse uden vold. Familie forstås her i en udvidet betydning som relationer mellem mor, far og børn, relationer i storfamilien og slægten på tværs af nationale grænser.

Vold beskrives ofte som noget, der foregår mellem to parter: en udøver og et offer (og eventuelt flere ofre, når der også er tale om børn). Indsatserne er i store træk udformet efter denne forståelse af vold og efter hvem, voldens parter er. Der tages ikke i særligt stort omfang højde for baglandets betydning for volden. Ifølge Riches, som vi præsenterede i kapitel 2, er vidnerne til volden en væsentlig tredje part, og det er erfaringen i dette forskningsprojekt, at vidnerne eller baglandet spiller en stor rolle for volden. Baglandet er afgørende for, hvad der er socialt acceptabelt og dermed for, hvilken vold der er mulig. Familien og baglandet indgår således som en væsentlig del af kvindernes fortællinger om vold. Kvinderne beretter i høj grad om den sociale kontekst, volden foregår i, og som muliggør den. Deres fortællinger handler om spændingsfeltet mellem loyalitet over for familien og baglandet på den ene side og ønsket om at bestemme over egen krop og eget liv på den anden side.

Disse perspektiver er blevet behandlet adskilt, og kapitlerne om voldens ofre, udøvere og deres bagland samt erfaringer med krisecentre er baseret på interviews med etniske minoritetskvinder. Kapitlerne om efterværn og krisecentres og bosteders erfaringer er baseret på interviews med personalet, mens kapitlerne om andre indsatser i Danmark og erfaringer fra udlandet er baseret på skriftlige kilder og interviews med nøglepersoner i ind- og udland.

På baggrund af undersøgelsens opdrag vil vi sammenholde de forskellige perspektiver for at afdække, hvor der er henholdsvis overensstemmelser og uoverensstemmelser mellem dem og derigennem pege på fremadrettede indsatser. For det første ser vi på kvindernes beskrivelse af den vold, de har været udsat for, sammenholdt med personalets beskrivelse af vold mod etniske minoritetskvinder. For det andet sætter vi fokus på karakteren af volden, sammenholdt med

de indsatser, der ydes til voldens ofre i form af hjælp, støtte og efterværn samt bekæmpelse af volden. Og for det tredje sammenholder vi karakteren af hjælpen, støtten, efterværnet og forebyggelsen i Danmark med tilsvarende forhold i udlandet.

Kvindernes beskrivelse af volden sammenholdt med personalets erfaringer med etniske minoritetskvinder

Der er en stor overensstemmelse mellem kvindernes beskrivelse af den vold, de har været udsat for og personalets erfaringer med voldsramte etniske minoritetskvinder. Det tyder på, at medarbejdere på krisecentre har et godt kendskab til de problemstillinger, som kvinder med etnisk minoritetsbaggrund kommer med på krisecentrene. Det kan måske ikke undre, når omkring halvdelen af de kvinder, der søger hjælp på krisecentrene, har etnisk minoritetsbaggrund, og når der er tale om institutioner, hvor kvinderne bor, og hvorfra de forsøger at etablere en ny tilværelse. Medarbejdere har typisk oparbejdet en stor indsigt i etniske minoritetskvinders livssituation, som de trækker på i deres indsats for at hjælpe kvinderne til et selvstændigt liv uden vold.

Både kvindernes og personalets beretninger viser baglandets helt afgørende betydning, især for kvinder med mellemøstlig og tamilsk baggrund. Baglandet har betydning for den vold, kvinderne udsættes for, det repræsenterer nogle barrierer for kvinderne for at komme ud af volden, og det spiller en vigtig rolle for kvindernes livssituation efter fraflytning fra krisecenter eller bosted. Den kollektivt orienterede patriarkalske familiefremstilling fremstår som en helt central ramme for kvindernes liv. Det gælder både, mens de bor sammen med deres blodsbeslægtede familie, efter et brud med egen voldelige familie, mens de er gift og efter en skilsmisse. Ifølge vores materiale lægges der f.eks. et påviseligt stort pres på voldsramte kvinder om at vende tilbage til manden samtidig med, at kvinderne er udsat for et indre psykisk pres og loyalitetsdilemma, idet de ikke ønsker at skade deres familiers omdømme ved at blive skilt. Piger og unge kvinder, der er løbet hjemmefra og dermed har afsløret volden for udenforstående såsom systemrepræsentanter, udsættes også for både et ydre pres og en voldsom loyalitetskonflikt. Det er en tung byrde, ikke mindst for helt unge kvinder, at skulle leve med, at forældrene beskylder dem for at skade familien og kun tænke på sig selv.

Forskning peger på, at etniske minoritetskvinder generelt udsættes for transnational social kontrol. I forhold til voldsramte etniske minoritetskvinder, herunder kvinderne i vores undersøgelse, indebærer en sådan kontrol, at familiedlemmer overalt i verden kan have indflydelse på den vold, kvinden udsættes for. De har også indflydelse på, hvorvidt volden italesættes, om der iværksættes noget for at forhindre den, og om kvinden kan forvente støtte til en skilsmisse eller ej og dermed, hvordan hendes situation vil være, hvis hun vælger at lade

sig skille. Blandt etniske minoriteter med rødder i Mellemøsten og Sri Lanka antager såvel giftermål som skilsmisse en kollektiv karakter ifølge kvindernes og personalets beretninger.

Et centralt resultat i vores undersøgelse er således, at der typisk er flere voldsudøvere involveret i volden mod kvinden, f.eks. ægtemanden og svigerfamilien og/eller faren, moren og brødre. Især unge kvinder kan have været udsat for vold i egen blodsbeslægtet familie og siden i et ægteskab eller kæresteforhold. Det fremgår også af interviewene, at etniske minoritetskvinder udsættes for fysisk, psykisk, seksuel og økonomisk vold i forskellige varianter og kombinationer. Endelig er der en tendens til, at volden iværksættes meget hurtigt efter ægteskabets indgåelse. På den måde giver mændene – og i de tilfælde, hvor deres familier, typisk forældrene, er involveret i volden – fra begyndelsen et klart signal om, at de har magt over de nygifte kvinder og svigerdøtre.

Både kvindernes beretninger og personalets erfaringer viser, at ægteskabsmigranter udgør en på alle måder særlig udsat kategori. De kommer til et nyt land, hvor de stort set er overladt til ægtefællen og svigerfamiliens velvilje og magtudøvelse. Kvinders og personalets beretninger viser, at disse kvinder udsættes for forskellige voldsformer såsom at være husslave og tyende, de indespærres i svigerfamiliens hjem og kommer kun uden for hjemmet under bevogtning, og de dumpes i oprindelseslande, når ægtemanden og/eller svigerfamilien ikke længere ønsker dem i Danmark.

Manden og svigerfamilien anvender ofte udvisning som en mere eller mindre eksplicit trussel over for kvinden. Hvis hun fortæller udenforstående om volden eller ligefrem forlader manden, så bliver hun smidt ud af Danmark. Denne trussel virker 'forebyggende' i den forstand, at kvinden ikke tør andet end at blive i ægteskabet. Truslen kan imidlertid også virkeliggøres, idet der er stor fare for, at kvinden rent faktisk bliver udvist, hvis hun kun har været i landet i kort tid og/eller ikke kan bevise den vold, hun har været udsat for. Eksisterende dansk lovgivning bidrager således til fastholdelse af ægtemandens og svigerfamiliens magt. Det er dog de mennesker, der udøver vold, der er ansvarlige for kvindens situation.

Ifølge såvel kvinderne som personalet er sladderens magt stor. Sladder anvendes som et meget effektivt redskab til social kontrol, hvilket svækker kvindens netværksdannelse, mens hun udsættes for vold, og efter at hun har forladt et voldeligt hjem eller forhold. En afgørende årsag til, at voldsramte kvinder tager sladder alvorligt, hænger sammen med, at ikke blot deres eget, men også deres slægts omdømme står på spil, hvis de offentliggør den vold, de udsættes for enten i barndomshjemmet og/eller i et ægteskab eller kæresteforhold. Familiens status og ære beror i høj grad på familiens kvinder og deres adfærd, især hvordan de forvalter deres kroppe og seksualitet.

Den rådende holdning, som de interviewede kvinder er socialiseret til og for de flestes vedkommende i vid udstrækning tilslutter sig, er, at sex udelukkende bør foregå inden for ægteskabets rammer. Kvinder udsættes for et stærkt konformitetspres, og de forventes at være ærbare og tilpasse sig henholdsvis forældres/slægtens og ægtefællens/svigerfamiliens krav og forventninger. Kvinderne er socialiseret og indlejret i en kollektiv orienteret familieform, hvor loyalitet med den udvidede familie typisk sættes højere end det enkelte medlems egne ønsker og behov. Kvinderne har i vid udstrækning internaliseret de værdier og familie- og ægteskabspraksisser, som de er opvokset med. Dette indebærer en mere eller mindre udtalt forventning om, at de, når den tid kommer, indgår i et arrangeret ægteskab. Både kvindernes beretninger og personalets erfaringer peger på, at par ofte har et yderst ringe kendskab til hinanden, inden ægteskab indgås. Fordi kvinderne i høj grad har internaliseret de kønnede forventninger, som de er opdraget til, kan de have meget vanskeligt ved at bryde normerne. F.eks. at afvise at indgå ægteskab eller at bryde den mur af tavshed, der omkranser vold mod kvinder.

Det store flertal af de interviewede gifte eller fraskilte kvinder med mellemøstlige og tamilske rødder har indgået et arrangeret ægteskab. Valget af ægtefælle har således ikke været et individuelt projekt. Uanset etnisk og national baggrund har kvinderne endvidere haft meget lidt kendskab til manden før ægteskabet. Ofte har de tilbragt yderst kort tid i hinandens selskab, før de bliver gift. Det gælder især for ægteskabsmigranterne, men også i vid udstrækning for kvinder opvokset i Danmark. Nogle af disse unge kvinder har af forskellige årsager og mere eller mindre frivilligt indgået ægteskab enten med herboende mænd eller hentede ægtefæller.

Det fremgår også af interviewmaterialet, at unge kvinder, typisk unge opvokset i Danmark, udgør en særlig sårbar gruppe. Mange har stort behov for rådgivning og omsorg fra voksne. Nogle af disse unge har været udsat for vold af deres nærmeste familie, og en flugtvej ud af familien har været ægteskab. Det var imidlertid en dårlig ide, da ægtefællen også var voldelig. Piger og yngre kvinder, der er flygtet fra tvangsægteskaber og/eller æresrelateret vold eller trusler herom, tilhører denne særligt udsatte gruppe af unge. Personalets erfaring er, at skønt disse piger og unge kvinder har formået at bryde tavsheden omkring den vold, de udsættes for, så er de yderst skrøbelige og uselvstændige. Både kvindernes og personalets beretninger viser, at disse unge har et stort behov for støtte, også efter at de er fraflyttet et krisecenter eller opholdssted.

Der er ikke nogen direkte uoverensstemmelser mellem kvindernes beretninger og personalets erfaringer med etniske minoritetskvinder. Der kommer imidlertid flere og andre eksempler på vold i kvindernes end i personalets fortællinger. I kvindernes beretninger fremstår ægtemænds utroskab som vold,

ligesom ægtemænds og svigerfamiliers kontrol af kvinders reproduktive evne og graviditet beskrives som en form for vold.

Samlet set viser denne del af materialet, at der er tale om en bred vifte af livsområder, hvor voldsramte etniske minoritetskvinders selvstændighed og personlige autonomi skal styrkes. Det viser også, at der er vanskelige vilkår for at udvikle solidaritet og netværksdannelse mellem etniske minoritetskvinder samtidig med, at beretninger og erfaringer i høj grad lægger op til, at netop solidaritet og netværksdannelse udgør vigtige redskaber til skabelse af et velfungerende selvstændigt liv uden vold. Såvel krisecenterpersonale, forskere og andre nøglepersoner, som vi har talt med i Berlin, Stockholm, London og Istanbul, som udenlandsk forskning peger på tilsvarende erfaringer.

Fem af de interviewede kvinder kommer fra Østeuropa, og tre har dannet par med mænd fra Mellemøsten, mens tre kvinder fra Vestafrika har været gift med herboende vestafrikanske mænd. Samlet set har disse kvinder været bedre rustet til at etablere et selvstændigt liv uden vold end kvinder med rødder i Mellemøsten og Sri Lanka. Dels har de primært været udsat for én voldsudøver, dels har flere af dem fået støtte fra deres nære familie til at lade sig skille (især de østeuropæiske kvinder), og dels har de været ældre. Nogle har haft uddannelse, og de har været mere selvberørende end kvinder med mellemøstlig og tamilsk baggrund.

Der er dog også nogle lighedstræk mellem disse kvinder og kvinderne med mellemøstlige og tamilske rødder. Kvinderne er typisk blevet i et parforhold længe, og de fleste har skjult volden for familien i oprindelseslandet. Dels fordi de ikke ville gøre familien ked af det, og dels fordi de var bange for sladder og familiens omdømme (især de vestafrikanske kvinder). Kvinderne har i varierende grad været udsat for forskellige voldsformer samtidig med, at de vestafrikanske kvinder i en vis udtrækning har formået at modarbejde mandens seksuelle og økonomiske vold ved at sige fra over for seksuelle krav og ved at oprette egen bankkonto.

De otte mænd, som disse kvinder har dannet par med, har ifølge kvinderne typisk bevidst benyttet sig af, at kvinderne var i en sårbar situation ved at være alene i Danmark og/eller ved, at de var afhængige af samlivet for at opnå permanent opholdstilladelse. Kvinderne beretter om mænd, der er misundelige på dem, fordi de klarer sig godt i Danmark og om mænd, der bevidst bruger magt til at fastholde deres dominans. Ifølge kvinderne ønsker mændene ikke, at deres hustruer skulle blive integrerede og selvstændige.

Samlet konkluderer vi, at den danske velfærdsstat, herunder krisecentre og andre instanser, spiller en helt afgørende rolle i bekæmpelse af volden. Velfærdsstaten bør indtage en central rolle som ekstern beskytter, dvs. som en offentlig instans, der yder voldsramte etniske minoritetskvinder beskyttelse mod mis-

handling, der bl.a. kan finde sted på grund af de interne restriktioner, som råder i etniske minoritetsmiljøer og den udbredte transnationale sociale kontrol.

Karakteren af volden sammenholdt med de indsatser der ydes til voldens ofre

På baggrund af såvel kvindernes som personalets beretninger kan vi konkludere, at mange etniske minoritetskvinder står helt alene, når de forlader den voldelige mand eller familie. Kvinderne i vores materiale har ikke haft mulighed for at flytte ind hos forældre, anden familie eller venner fra deres etniske minoritetsmiljø. De har primært mødt modstand mod deres valg om at forlade volden. Kvinderne har typisk ikke haft noget alternativ til at tage på krisecenter, eller de har ikke kunnet overskue andet.

De beskrivelser af krisecentre, som kvinderne præsenteres for i de etniske minoritetsmiljøer, er af overvejende negativ karakter. I disse miljøer repræsenterer krisecentre udklækningssteder for illoyale og oprørske kvinder, der ødelægger familier, som er selve grundlaget for social og moralsk orden. Et krisecenter opfattes som et muligt redskab i kvinders hænder, da de kan alliere sig med velfærdsstatens institutioner og få støtte til at forlade ægteemanden eller familien. Omtalen af krisecentre er tydeligvis tiltænkt at have en afskrækkende effekt på kvinderne. For hovedparten af de interviewede kvinders vedkommende har deres familier da også reageret negativt på deres flugt til krisecentret. Og kvinderne selv har typisk haft ringe konkret og faktuel viden om krisecentre, før de selv kom der.

De interviewede kvinder er imidlertid blevet positivt overraskede over de indsatser, der ydes voldsramte kvinder i Danmark. Samlet set er kvinderne meget taknemmelige for og tilfredse med den hjælp og støtte, de har modtaget på krisecentrene. De er blevet anerkendt som (rets)subjekter, og de har fået mulighed for at etablere et nyt liv uden vold. Selv om kvinderne er taknemmelige for opholdet, er manges erfaringer dog også, at det er anstrengende at bo på krisecenter i længere tid. Dels er kombinationen af børn og krisecenter ikke uden problemer, og dels skal den enkelte kvinde forholde sig til andre voldsramte kvinder, hvilket ikke altid er uproblematisk. Solidaritet og erfaringsudveksling kommer ikke nødvendigvis af sig selv. Kvinderne er typisk i krise, når de kommer til et krisecenter, og det kan være vanskeligt at skabe kontakt til andre kvinder. Mange er også mistroiske over for andre etniske minoritetskvinder, især fra egen etniske gruppe. Kvinderne er bange for fordømmelse og stigmatisering fra andre kvinder på trods af, at de er i samme livssituation. De er utrygge ved hinanden, idet sladderens magt, ikke mindst i en situation hvor de bryder med volden og dermed overskrider velkendte og konforme måder at gøre kvinde(lighed) og moder(skab) på, er stor. Kvinderne kan let risikere at blive opfattet og omtalt som nogle, der svigter deres familier og deres kultur, traditioner og religion.

Mange etniske minoritetskvinder kæmper både en ydre og en indre kamp for at få anerkendt og selv erkende retten til et selvstændigt liv.

Nogle af kvinderne skjuler for deres slægt og det etniske minoritetsmiljø i Danmark, at de er blevet skilt. Det skal ses i forbindelse med, at der er pres og krav fra familien om, at kvinden enten atter bosætter sig i familiens hushold (for ægteskabsmigranter ofte i oprindelseslandet) eller gifter sig igen. En kvinde kan ifølge de rådende normer og værdier i baglandet ikke bo alene uden en mandlig beskytter.

For etnisk danske kvinder ser faderskab ud til at have erstattet ægteskabet som den institution, der opretholder mænds kontrol over kvinder i Danmark. Det er nemlig muligt for voldelige fædre at bruge forældreskabet som påskud for fortsat at kunne øve ødelæggende indflydelse på kvinder og børns liv. Det har adskillige af de interviewede etniske minoritetskvinder også oplevet. I materialet er der flere eksempler på, at mænds vold ikke antages at belaste deres duelighed som forældre, så længe volden ikke direkte er rettet mod barnet eller børnene selv. Forskning viser imidlertid, at voldelige mænds forælderevne er ringe, og at en voldsudøver, som samtidig er udøvende forældre, influerer negativt på børnene og deres fremtid. Vores resultater peger i samme retning som eksisterende forskning.

De fleste krisecentre tilbyder efterværn i en eller anden form. Nogle steder er det ikke formaliseret, men det eksisterer i praksis. Selv om mange af krisecentrene giver udtryk for, at etniske minoritetskvinder har behov for ekstra støtte og hjælp til særlige opgaver, er der imidlertid ikke specielle efterværnstilbud til dem. Krisecentrene fremhæver til gengæld typisk, at de er fleksible og tager udgangspunkt i den individuelle kvinde og hendes behov. I praksis bliver det en måde at tage både hensyn til og hånd om eventuelle særlige behov hos etniske minoritetskvinder.

Undersøgelsen viser, at der opereres med henholdsvis et fagligt efterværn, netværksskabende aktiviteter, et udslusnings- og netværksskabende arbejde og særlige efterværnstilbud. Nogle krisecentre og visse efterværnstilbud har mere fokus på at styrke kvindernes selvindsigt, deres position som subjekter og deres medborgerskabsfærdigheder end andre, men vores materiale peger på, at disse elementer typisk indgår mere eller mindre implicit i efterværnsarbejdet. Også mens kvinden bor på krisecentret rettes en stor del af indsatsen mod disse elementer, da de bidrager til at styrke kvinden. På baggrund af såvel eksisterende erfaringer og forskning som vores resultater konkluderer vi, at efterværn kan have stor betydning som støttende og voldsforebyggende indsats for kvinder med etnisk minoritetsbaggrund.

Vi vil endvidere fremhæve følgende resultater. Det har for det første vist sig, at det er afgørende, at den voldsramte etniske minoritetskvinde tages

alvorligt, når hun henvender sig om vold til kommunen, statsforvaltningen, politiet eller andre instanser. For det andet, at det på den ene side er vigtigt, at kvinden via krisecenteropholdet får ro og støtte til at tænke på sig selv som et (rets)subjekt og på den anden side, at personalet er opsøgende over for kvinderne. Ideologien om hjælp til selvhjælp giver undertiden anledning til misforståelser i den forstand, at kvinder tolker personalets tilbageholdenhed som manglende interesse og anerkendelse af dem og deres problemer. For det tredje er det hensigtsmæssigt med flere aktiviteter, mens kvinden er på krisecentret, og at kvinder uden børn inddrages i nogle af de aktiviteter, der på nuværende tidspunkt er forbeholdt kvinder med børn. For det fjerde er det afgørende, at alle kvinder tilbydes psykologhjælp, og at der er fagligt personale på krisecentret i dagtimerne, så kvinden kan få kompetent faglig hjælp, når hun har behov for det. For det femte konkluderer vi, at det er vigtigt med oplysning om krisecentre til henholdsvis kvindelige ægteskabsmigranter (viden om deres rettigheder, herunder eksistensen af krisecentre) og til borgere i bred almindelighed og til børn og unge i særdeleshed. For det sjette er det helt afgørende, at der er et velfungerende samarbejde mellem de forskellige instanser, der hjælper kvinden, ligesom udslusningsboliger som et supplement eller alternativ til krisecentret vil være til gavn for mange etniske minoritetskvinder.

På baggrund af det samlede materiale kan vi også konkludere, at etniske minoritetskvinder har et stort behov for støtte både på det praktiske plan og med hensyn til opbygning af socialt netværk. Tiden efter krisecenteropholdet, når kvinden er flyttet i egen bolig, er på mange måder særdeles vanskelig for etniske minoritetskvinder, der har et ringe system- og samfundskendskab, spinkle dansksproglige færdigheder og ofte ikke noget netværk. Kvinderne har indgået i et større eller mindre kollektivt hushold hele livet, og stort set alle er gået direkte fra egen slægtskabsgruppe ind i ægteskabet. De har typisk aldrig boet alene. Mange af kvinderne i vores materiale har været udsat for vold, efter at de har forladt manden og for, at (eks)manden har forfulgt dem, og at han opsøger, chikanerer og truer dem på krisecentret, i deres nye bolig eller i det offentlige rum. Efterværn kan derfor betragtes som en form for sikkerhedsnet. Det er nemlig helt afgørende, at kvinden ikke står alene i verden, da det gør hende meget sårbar i forhold til mandens fortsatte indflydelse på og kontrol over hendes liv. Kvindens nære familie og slægtskabsgruppe har ofte afskrevet hende eller modarbejder ligefrem hendes vej ud af et voldeligt forhold. Der skal en særlig indsats til i tilfælde af, at kvinder har været udsat for systematisk vold og misbrug over lang tid eller det meste af deres liv. Det gælder f.eks. nogle af de unge kvinder, der har været udsat for vold i barndommen og efterfølgende i et eller flere ægteskaber eller kæresteforhold.

Både kvindernes beretninger og professionelles erfaringer vidner om, at der er to særligt sårbare perioder for etniske minoritetskvinder, der ønsker at forlade et liv med vold. Det er den første tid, hvor kvinden søger hjælp og eventuelt forlader sin blodsbeslægtede familie eller sin mand/svigerfamilie, og det er den lange og svære tid efter et brud, hvor kvinden skal finde sig til rette i sit nye liv.

LOKK, Integrationsministeriet, kommuner, ngo'er og private initiativer har da også i løbet af de seneste ca. 10 år iværksat en række særlige indsatser over for vold i etniske minoritetsfamilier. Der har dog ikke været tale om en koordineret og samlet plan. Disse tilbud uden for krisecenterregi henvender sig især til helt unge kvinder, hvilket der er gode grunde til, som også vores undersøgelse viser. Kun få indsatser er rettet mod henholdsvis voksne kvinder, herunder specifikt ægteskabsmigranter, og mod kvindernes familier og etniske minoritetsmiljøer, dvs. væsentlige aktører i baglandet. Der er imidlertid et stort behov for indsatser på disse to fronter.

Både eksisterende viden og vores undersøgelse viser, at ægteskabsmigranter står i en særlig sårbar situation. For at komme disse kvinder til hjælp er det for det første nødvendigt, at rådgivning bliver tilgængelig for dem. For det andet kræver rådgivning til disse kvinder specialiserede kompetencer inden for f.eks. dansk udlændingelovgivning, muslimsk familieret, kulturelle praksisser og sprog. For det tredje er der behov for at udvikle psykologisk rådgivning, der tager højde for etniske minoritetskvinders sproglige og kulturelle baggrunde.

I forhold til baglandet tilbyder bl.a. LOKK rådgivning til forældre og forældre involveres i mægling, ligesom der er tilbud om rådgivning og behandling af voldelige mænd. De eksisterende tilbud til mænd anvendes dog ikke af etniske minoritetsmænd. Vi vurderer, at det er problematisk, at fokus er på den enkelte voldelige mand og ikke den sociale og kulturelle sammenhæng, han indgår i. Vi har vist, at vold ikke er et udslag af utøjlede følelser, men et bevidst middel til kontrol. Ofte er kontrol med kvinden en forventning og et krav fra omgivelserne, hvorfor behandling af den enkelte mand ikke vil være tilstrækkelig. Vores resultat lægger op til, at en væsentlig forudsætning for at bekæmpe vold mod etniske minoritetskvinder er, at der sker en mentalitetsændring i etniske minoritetsmiljøer.

Der gøres et stort arbejde for at oplyse unge kvinder og professionelle om vold mod kvinder i etniske minoritetsfamilier og mulighederne for rådgivning. Der er således muligheder for rådgivning, hvis man har de færdigheder og den indsigt, der skal til for at benytte tilbuddene. Ægteskabsmigranter har imidlertid ofte ikke tilegnet sig disse færdigheder og oparbejdet den tillid til systemet, som er nødvendig. Der ligger derfor en større opgave i at give støtte til såvel unge kvinder opvokset i Danmark som ægteskabsmigranter, der lever afsondret fra de muligheder velfærdsstaten tilbyder. Professionelle, der møder disse kvinder, bør også være opmærksomme på, at vold finder sted, og at dét, at kvinder lider af f.eks. depressioner, uforklarlige smerter og hovedpine kan skyldes, at de udsættes for vold.

Mentorordninger og forskellige former for kvindenetværk er med til at støtte etniske minoritetskvinder på deres vej til et liv som fraskilt kvinde eller enlig mor. Disse netværksskabende aktiviteter mellem etniske minoritetskvinder og etnisk danske kvinder er vigtige. For at styrke indsatsen kan de suppleres med mentorordninger og netværk, der involverer etniske minoritetskvinder, herunder mentorer der selv er fraskilte. Det kan være både betryggende og bidrage til forandring for en voldsramt kvinde at opleve, at også etniske minoritetskvinder kan have et godt liv alene eller som enlig mor, og at tilværelsen som enlig ikke er forbeholdt etnisk danske kvinder.

Vi kan pege på tre overordnede konklusioner, der kalder på fremtidige indsatser (se vores anbefalinger). Én konklusion er, at støtte, efterværn og forebyggelse overvejende er rettet mod voldsofre som enkeltstående individer, sekundært mod voldsudøvere og meget sjældent mod baglandet. Vores undersøgelse viser imidlertid med al tydelighed, at baglandet spiller en helt afgørende rolle i voldsramte kvinders liv – familien betyder alt. En anden vigtig konklusion er, at der kun i ringe grad er eller udvikles solidaritet mellem kvinderne, og at der kun er få aktiviteter på krisecentrene, der medvirker til at skabe solidaritet og netværk mellem kvinderne. En tredje konklusion er at for at yde så effektiv en indsats som mulig, er det afgørende ikke blot at være opmærksom på diversiteten blandt etniske minoritetskvinder, men også at få den operationaliseret konstruktivt i konkrete indsatser.

Støtte, efterværn og forebyggelse i Danmark sammenholdt med udenlandske erfaringer

Såvel krisecentre som en lang række andre institutioner, organisationer og netværk i Danmark udfører et stort og vigtigt arbejde for at støtte etniske minoritetskvinder i at etablere et selvstændigt liv uden vold både under og efter et krisecenterophold samt for at forebygge vold mod disse kvinder. Erfaringer fra og indsatser i andre lande kan imidlertid inspirere til både at udvikle eksisterende indsatser og at iværksætte nye.

På baggrund af indsatser over for vold mod kvinder i etniske minoritetsfamilier såvel i Berlin, Stockholm og London som bredere nationale erfaringer på feltet peger vi på fire overordnede fælles erfaringer, som kan bidrage til at kvalificere danske indsatser. Det drejer sig for det første om, at der er specialiserede organisationer og krisecentre. For det andet handler det om solidaritet mellem kvinder, og hvordan solidaritet kan fremmes. For det tredje insisterer specialiserede organisationer og krisecentre på lige rettigheder for alle kvinder; rettigheder som kun kan være for alle, hvis alle ikke behandles ens. For det fjerde er et fællestræk, at der er stærke feministiske forskningsmiljøer, hvor der forskes i vold mod kvinder, herunder etniske minoritetskvinder.

I både Tyskland, Sverige og England eksisterer der specialiserede organisationer og krisecentre for etniske minoritetskvinder. Det er karakteristisk for disse, at både professionelle, aktivister og kvinder, der søger hjælp, har etnisk minoritetsbaggrund. Hvis vi tænker sådanne specialiserede tilbud ind i en dansk kontekst, bør de ikke udelukke, at etniske minoritetskvinder kan vælge at tage på almene krisecentre. Hvis der iværksættes specialiserede organisationer og krisecentre bør de fungere som et supplement til eksisterende tiltag og steder.

Det er en udbredt erfaring på krisecentre i Danmark, at kvinder med etnisk minoritetsbaggrund nærer mistro til andre kvinder med samme etniske baggrund af frygt for sladder, og at det derfor kan være problematisk at have frivillige og ansatte med etnisk minoritetsbaggrund. Skønt tilsvarende problemstillinger eksisterer på udenlandske krisecentre, er det lykkedes i bl.a. Berlin, Stockholm og London både at få ansatte med etnisk minoritetsbaggrund på almene krisecentre og at opbygge specialiserede krisecentre. Det er således oplagt at bruge de udenlandske erfaringer til at reflektere over, hvad der gør, at kvinder med etnisk minoritetsbaggrund disse steder kan fungere som professionelle rådgivere og krisecenterpersonale, som kvinder med forskellige etniske minoritetsbaggrunde har tillid til.

Udenlandske erfaringer peger på, at lige vilkår og rettigheder til tider kræver særbehandling. Udgangspunktet er, at kvinder med etnisk minoritetsbaggrund har samme rettigheder som kvinder med etnisk majoritetsbaggrund, og en stor del af kvindeorganisationernes indsats består i at arbejde for lige rettigheder. Især i England udfører kvindeorganisationer et stort retspolitisk arbejde. Det handler f.eks. om ret til statsborgerskab, ret til ophold uafhængigt af ægteskab, ret til skilsmisse, ret til forældremyndighed og ret til sociale ydelser. Også disse erfaringer kan anvendes til at udvikle politikker og indsatser i en dansk kontekst.

I f.eks. England og Sverige har der længe været stærke forskningsmiljøer inden for området vold mod kvinder. Forskningsmiljøerne har tætte relationer til krisecenterbevægelsen. Det bidrager til, at tilbud til kvinder, børn og mænd fra etniske minoritetsfamilier udvikles på baggrund af nyeste forskning og omvendt, at forskningen tager udgangspunkt i kvindernes erfaringer og krisecentrenes og andre relevante aktørers praksisser.

Forskningen i Danmark derimod er spredt, og resultaterne er hovedsageligt rapporter uden stor forskningsmæssig tyngde. Skønt der er taget initiativ til at styrke forskning i vold i nære relationer (f.eks. et seminar i 2010 med fokus på forskningsfeltets udviklingspotentiale), indeholder regeringens nationale handlingsplan til bekæmpelse af vold i familien meget begrænsede forskningsindsatser. Udenlandske erfaringer viser med andre ord, at det vil kvalificere og styrke indsatser og praksis, hvis der dels kommer mere forskning, og dels udvikles et mere systematisk samarbejde mellem forskningsmiljøer og praktikere inden for feltet. Dette afspejles f.eks. i forbindelse med den stadig mere fremherskende

intersektionalitetstilgang til voldsfeltet. Samtidig peger vores undersøgelse på behovet for et samarbejde mellem forskere, der har viden om henholdsvis vold, baglandet og transnationale bånd.

Det er imidlertid ikke udelukkende i vesteuropæiske lande, at der historisk og nutidigt foregår kvindepolitisk arbejde. Det har også i varierende grad fundet sted i lande, som etniske minoritetskvinder har rødder i. Det gælder bl.a. for Tyrkiet, hvis situation i forhold til indsatser over for voldsramte kvinder vi har sat fokus på i denne bog. De ligestillings- og selvstændiggørelsesprocesser, der i disse år foregår i oprindelseslandene, mener vi kan have en positiv indflydelse på (voldsramte) etniske minoritetskvinder i Danmark. Vores undersøgelse viser, at angsten for sladder og for at blive stemplet som en kvinde, der svigter sin nære familie og slægtskabsgruppe og besudler deres ære, virker som en effektiv barriere for, at voldsramte kvinder deler erfaringer og udvikler solidaritet. Erfaringer fra Tyrkiet viser imidlertid, at det er muligt at opbygge solidaritet mellem kvinder og mellem forskellige kvindeorganisationer, og at der herigennem kan skabes helt afgørende fremskridt for kvinders ligestilling og position som selvstændige subjekter. Udviklingen i Tyrkiet viser også, at på trods af, at ægteskabet og familien stadig udgør helt centrale størrelser, så er der sket afgørende mentalitetsforandringer især de seneste 20 år. Stådig flere kvinder tilkæmper sig en autonom position, hvor de ikke (udelukkende) opfatter sig selv som en del af et kollektiv. Samtidig lægger stadig flere i Tyrkiet vægt på menneskerettigheder, på individets rettigheder og dermed på, at kvinden har ret til rådighed over egen krop. Denne udvikling har en positiv indflydelse dels på tiltag til bekæmpelse af vold mod kvinder og dels på kvinders selvforståelse. De accepterer i stadig mindre grad at blive udsat for vold i familien. Forandringer sker imidlertid ikke af sig selv. Kvinder, herunder kvinder fra Østtyrket, har været den bærende drivkraft for disse forandringer. Deres indsatser for at støtte voldsramte kvinder og for mentalitetsforandringer i forhold til køn og vold kan bidrage til tilsvarende processer i minoritetsmiljøer i Danmark. Det er nemlig ikke kun social kontrol med kvinder, der er transnational. Også solidaritet og inspiration til bekæmpelse af vold mod kvinder går på tværs af nationale grænser.

Den folkebevægelse imod vold mod kvinder beskrevet i kapitel 2, som ligestillingsminister Lykke Friis efterlyser, bør således mobiliseres såvel blandt alle borgere i Danmark som globalt.

Anbefalinger

Den voldsforståelse, som projektet bygger på, lægger op til en forebyggende indsats, der handler om at gøre det vanskeligere og mindre attraktivt at udøve vold. Da vold er et fænomen, som ikke bare omfatter voldsudøver og voldsoffer, er det

nødvendigt at anlægge et helhedssyn og inddrage alle relevante felter og aktører i indsatsen mod vold. Relevante aktører omfatter krisecenterpersonale, politiet og andre nationale og lokale myndigheder, familien og det etniske minoritetsmiljø, politikere på nationalt og kommunalt plan samt den danske offentlighed.

Vores anbefalinger udspringer primært af kvindernes erfaringer fra deres krisecenterophold, deres møde med politiet og andre systemrepræsentanter samt deres erfaringer med de respektive etniske minoritetsmiljøer. Det betyder, at anbefalingerne præsenteres inden for samme brede felter i stedet for at være splittet op på samtlige relevante såkaldt handlekompetente aktører. Det gør vi for at bevare sammenhængen og for at undgå for mange gentagelser, idet det ikke altid er entydigt, hvem der er handlekompetent i forhold til hvad, fordi vi har med forskellige niveauer at gøre. Der suppleres efterfølgende med anbefalinger, der primært retter sig mod politikere og andre bevillingsgivere.

Krisecentrene

Hovedparten af de interviewede kvinder udtrykker stor tilfredshed og taknemmelighed over den hjælp og støtte, de har modtaget på krisecentrene. Omkring fem af de interviewede kvinder giver udtryk for en vis utilfredshed med dét eller et af de krisecentre, de har boet på. Utilfredsheden går på henholdsvis mangelfuld eller misvisende rådgivning, og at kvinderne i for høj grad overlades til sig selv. Derved bliver krisecenteropholdet en opbevaring, hvilket ikke bidrager til kvindernes evne til at klare sig selv og modstå et eventuelt pres fra (eks)manden, når de flytter ud. To af kvinderne, som begge er uden børn, efterlyser også psykologhjælp, og den ene er inde på, at enlige kvinder overses på krisecentret. Aktuelt tilbydes der typisk ikke psykologhjælp til kvinder på krisecenter, uanset om de har børn eller ej, medmindre de deltager i et projekt. De interviewede kvinders kritik er begrænset til fire krisecentre af meget forskellig størrelse og geografisk beliggenhed, og den retter sig mod det ansatte personale, ikke de frivillige. Vi anbefaler:

- At det indskræpes, at kvinder med børn får professionel juridisk bistand hurtigst muligt efter indskrivningen på krisecenter,³²³ ikke mindst af hensyn til børnenes sikkerhed.
- At kvinderne aktiveres i højere grad med det formål at styrke dem som (rets)subjekter.
- At kvinderne får nemmere adgang til psykologhjælp, og at psykologerne skal have indsigt i problematikken 'vold mod kvinder'.

³²³ Da krisecentrene har forskellig status – nogle er kommunale, mens andre er selvejende institutioner – er det vanskeligt at udpege *den* handleansvarlige i forhold til anbefalinger om juridisk bistand og psykologhjælp.

- At kvinder uden børn tilbydes at deltage i 'familiearrangementer' i krisecenterregi.
- At kvinderne opfordres til at eksplicitere eventuel utilfredshed, og at den tages alvorligt på krisecentret.

Kvinder med etnisk minoritetsbaggrund adskiller sig fra etnisk danske kvinder på krisecentre på visse punkter, som krisecentrene ikke altid er rustet til. LOKK har i de senere år taget initiativ til velbesøgte seminarer om køn, vold og etnicitet,³²⁴ der med fordel kan følges op på. Vi anbefaler:

- At krisecenterpersonalet får mulighed for at (videre)uddanne sig på feltet.

Nogle af kvinderne, der kommer til landet som ægteskabsmigranter, står med helt særlige problemer som voldsramte og udvisningstruede, mens andre af kvinderne har brug for rådgivning i forbindelse med muslimsk skilsmisse. LOKK yder juridisk rådgivning om opholdstilladelse, skilsmisse og sociale rettigheder til udenlandske kvinder, og nogle krisecentre overlader alt juridisk arbejde til LOKK, herunder udfærdigelse af krisecentererklæringer. Juridisk specialviden og ekspertviden om kvindernes kulturelle baggrunde kan have afgørende betydning for sager om opholdstilladelse.³²⁵ Vi anbefaler:

- At juridisk støtte og rådgivning til etniske minoritetskvinder udbygges og kvalificeres yderligere.

Et par af kvinderne er inde på, at det vil være godt med mere oplysning om krisecentre, så voldsramte kvinder med etnisk minoritetsbaggrund kan få viden om, at denne mulighed findes i det danske samfund. Nogle af krisecentrene er også inde på betydningen af at være kendt i den lokale offentlighed, så borgerne i bred almindelighed får indblik i og interesse for krisecentrene og deres arbejde. En øget rekruttering af kvinder med etnisk minoritetsbaggrund til arbejdet på krisecentrene kunne muligvis virke solidaritetsskabende på længere sigt.³²⁶ Som

³²⁴ Blandt andet »Vold i etniske minoritetsfamilier – ære og opdragelse mellem to kulturer«, Fredericia 5.11.2009 og »Ære og konflikt – om unge, social kontrol, pres og modenhed«, Nyborg Strand 4.11.2010. Vi deltog med udbytte i begge seminarer.

³²⁵ Southall Black Sisters arbejder meget bevidst og har stor erfaring med denne problematik.

³²⁶ Vi er opmærksomme på og har selv fremhævet problemet med, at mange voldsramte kvinder med etnisk minoritetsbaggrund ikke har tillid til personer fra deres eget etniske bagland. Alligevel finder vi det væsentligt, at der på længere sigt udvikles kvindelige rollemodeller og en alternativ kvindesolidarisk kultur i de etniske minoritetsmiljøer. Erfaringer fra udlandet viser endvidere, at det er muligt.

led i det kommunikative arbejde kunne man forestille sig et øget samarbejde dels med forskere, dels med krisecentre og kvindeorganisationer i udlandet. Vi anbefaler:

- At krisecentrene bliver/gør sig mere synlige i lokalområdet f.eks. via lokalaviser og offentlige foredrag.
- At (voldsramte) kvinder med etnisk minoritetsbaggrund involveres i højere grad i bekæmpelsen af vold mod kvinder og i støtten til andre kvinder.
- At krisecentrene indgår i forskningsprojekter til langsigtet gavn for såvel kvinderne som krisecentrene selv.
- At kvindeorganisationer i de etniske minoritetskvinders hjemlande inddrages i arbejdet med bevidstgørelse,³²⁷ solidaritetsskabelse og holdningsbearbejdelse af kvinderne på danske krisecentre.
- At der indledes samarbejde med krisecentre i udlandet med henblik på erfaringsudveksling og opfølgning på sager i forbindelse med voldsramte,³²⁸ udvisningstruede kvinder og udviste kvinder.

Efterværn har vist sig at være et uklart begreb, som bruges meget forskelligt af krisecentrene og i praksis dækker over mangt og meget. En større klarhed om begrebets konkrete indhold vil være en fordel; ikke for definitionens egen skyld, men af hensyn til kvinderne, for hvem efterværnet synes at være af stor betydning. Mangfoldighed i tilbuddene og mulighed for længere efterværnsforløb synes at være en fordel. Unge kvinder med etnisk minoritetsbaggrund har undertiden særlige behov, der kræver særlige tilbud og indsatser. Vi anbefaler:

- At efterværnstilbud formaliseres, og at ansvaret for kontakten til kvinderne efter udslusning ligger hos krisecentret.
- At efterværn kan strække sig over længere tid end det typiske halve år, hvis der er behov for det.
- At efterværn rummer forskellige tilbud, der kan virke sammen.
- At der tilbydes udslusningsboliger i kombination med udbygget efterværn som mulighed for en særlig kategori af kvinder.
- At samarbejdet mellem krisecentre og kommunens familierådgiver styrkes.

³²⁷ Som eksempel kan vi pege på de tyrkiske kvindeorganisationer KAMER og Women for Women's Human Rights – New Ways, herunder sidstnævntes 'Menneskerettighedsuddannelsesprogram for kvinder'.

³²⁸ Der tænkes her f.eks. på krisecentret Mor Cati i Istanbul, Tyrkiet.

Politiet og andre offentlige myndigheder

Nogle af de interviewede kvinder er blevet svigtet af personer, der repræsenterer skole- og sundhedsvæsenet, politiet og andre offentlige myndigheder som f.eks. socialforvaltningen og statsforvaltningen. I nogle tilfælde har systemrepræsentanter ikke troet kvinden, når hun fortalte, hvad hun var udsat for, og i andre tilfælde er kvindens voldserfaringer blevet bagatelliseret. Det er desillusionerende og nedbrydende for en voldsramt kvinde at blive mødt med mistro og/eller en antagelse om, at hun nok selv har været ude om det. Forskning viser betydningen af, at den voldsramte kvinde anerkendes som et retssubjekt, hvis rettigheder er blevet krænkede (Merry 2003, 2009). Det betyder igen, at det er vigtigt, at politiet og myndighederne opererer med en konsekvent kønsbaseret voldsforståelse,³²⁹ som netop ikke bidrager til helt eller delvis at skyde skylden på offeret, den såkaldte 'victim blaming'. Vi anbefaler:

- At den voldsramte kvinde tages alvorligt, når hun henvender sig, så hun ikke får sin retsfølelse krænkede og eventuelt opgiver kampen for et liv uden vold.
- At udbredte forestillinger om, at 'der skal to til at slå' og 'par med højt konfliktniveau' erstattes med viden om fænomenet vold mod kvinder og dets konsekvenser.
- At der udarbejdes 'redskaber' til politi, sprogskoler, socialrådgivere osv., f.eks. i form af en manual til opretholdelse af et relevant sikkerhedsniveau for kvinder udsat for æresrelateret vold.
- At 'frontpersonale', dvs. undervisere på sprogskoler og i uddannelsessystemet, sagsbehandlere m.v., oprustes i forhold til viden om voldsramte etniske minoritetskvinders særlige situation.
- At sprogskoler forpligtes til at informere om kvinders rettigheder, vold mod kvinder og krisecentre.

Mindst seks af de interviewede kvinder udtrykker tilfredshed med politiet. Tre af dem siger ligefrem, at de har mistet troen på politiet, og at det skyldes måden, de er blevet mødt på. De oplever ikke, at politiet har taget dem og volden alvorligt, og de synes ikke, at politiet har gjort tilstrækkeligt. Udstedelse af tilhold synes at variere fra politikreds til politikreds, og det er en kendsgerning, at et tilhold ikke er mere effektivt end det politi, der skal sørge for, at det bliver overholdt. Tilhold omtales undertiden som 'falsk tryghed' af professionelle in-

³²⁹ Clemmensen (2005) argumenterer også for, at en konsekvent voldsforståelse baseret på køn og magt er afgørende for den såkaldt rette hjælp til voldsramte kvinder. Se også McKie 2005.

den for krisecenterbevægelsen,³³⁰ idet de og de voldsramte kvinder har erfaring for, at mænd i stort omfang kan overtræde tilholdet, uden at det får konsekvenser. Vi har også ved et par arrangementer noteret os, at politiet stadig opererer med et udtryk som 'husspektakler', hvilket i praksis i vid udstrækning dækker over kønsbaseret vold.³³¹ Selv om der indgår et besøg på et krisecenter som led i uddannelsen på Politiskolen,³³² er dette besøg ikke obligatorisk, og noget tyder på, at politiet bør have større indsigt i problematikken 'vold mod kvinder'. Vi anbefaler:

- At politiet kritisk overvejer anvendeligheden af udtrykket 'husspektakler'.
- At krisecenterbesøg bliver en *obligatorisk* del af uddannelsen på Politiskolen.
- At undervisningen i 'vold mod kvinder' på Politiskolen udvides og skærpes.
- At politiet ikke lægger bureaukratiske hindringer i vejen for voldsramte kvinder, som det sker, når en kvinde forsøger at anmelde på den lokale politistation og får besked på, at anmeldelsen skal ske i en anden kreds.
- At politiet tager opgaven med at beskytte voldsramte kvindelige borgere alvorligt, og at der afsættes ressourcer til at sørge for, at overtrædelser af tilhold håndhæves.
- At politiet forpligtes til at tage vold mod kvinder og børn alvorligt og til at dokumentere denne vold; herunder at foretage sigtelse mod voldsudøver(e), selv om kvinden frafalder sin anmeldelse.³³³

³³⁰ Se: <http://www.fyens.dk/article/1210323:Indland-Fyn-Voldelige-maend-blaeser-paa-tilhold> (18.1.11).

³³¹ Kønsbaseret vold definerer Merry (2009:3) som vold, hvis betydning afhænger af de involverede parter kønnede identitet. Der er tale om en fortolkning af vold gennem køn.

³³² Politiskolen samarbejder med *Krisecentret Røntofte* og *Dansk Kvindesamfunds Krisecenter*, som i forbindelse med det cirka to timers besøg underviser de kommende betjente, der går på uddannelsens 3. og sidste år, i vold mod kvinder og krisecentrenes arbejde. Marianne Kierkegaard, der er leder af Krisecentret Røntofte, tog initiativ til samarbejdet, der har fungeret i cirka 7 år, fordi hun fandt det vigtigt, at kommende betjente har viden om vold mod kvinder. Betjentene rykker nemlig blandt andet ud til cirka 15.000 tilfælde af 'vold i hjemmet' på årsbasis. Dansk Kvindesamfunds Krisecenter er blevet inddraget, da arbejdsbyrden blev for stor for Krisecentret Røntofte alene.

³³³ Ifølge politiets erfaring frafalder kvinden typisk anmeldelsen, hvilket bruges af politiet som forklaring på – eller undskyldning for – ikke at forfølge sagen, da man ikke ønsker at modarbejde kvinden. I parentes bemærket giver det også mindre papirarbejde og mindre 'spildt arbejde'. Politiet synes ikke altid at have forståelse for, at volden er udtryk for magt og kønsmæssig asymmetri, og at kvinden ofte frafalder sigtelsen, fordi manden presser hende til det, eller fordi hun ganske enkelt ikke kan eller tør andet (jf. Bancroft 2002:301). Selv om volden i princippet er en kriminel handling, får den således typisk ingen konsekvenser, hvilket er et

- At politiet udvikler en bevidst og ensartet praksis i forhold til vold mod kvinder,³³⁴ når de støder på problemet i kvindens eget hjem eller i det offentlige rum.

De etniske minoritetsmiljøer

De interviewede kvinder beretter i vid udstrækning om svigt fra familiens og det etniske minoritetsmiljøes side. Kvinderne forventes at indordne sig, at finde sig i at leve med volden og frem for alt at holde volden privat. Der er derfor ringe forståelse for de kvinder, der forsøger at bryde med et liv med vold ved at tage på krisecenter, og der ses ned på fraskilte kvinder, selv om det burde være en menneskeret at vælge et uværdigt liv fra og vælge et værdigt liv til. Der synes at være et stort behov for en debat om kvinders subjektstatus og retsstilling i de respektive miljøer. Og der synes at være et stort behov for en debat om vold mod kvinder og for udviklingen af en solidarisk holdning til voldsofferne. Vi kan kun tilslutte os ligestillingsminister Lykke Friis' opfordring til en folkebevægelse mod vold (mod kvinder) med den tilføjelse, at den også bør foregå i de etniske minoritetsmiljøer. Ved at tage afstand fra vold og ved at handle i tilfælde af konkret voldsudøvelse kan offentligheden i skikkelse af de etniske minoritetsmiljøer bidrage væsentligt til at gøre klimaet ugunstigt for voldsudøvere. Vi anbefaler:

- At forældre med etnisk minoritetsbaggrund bliver bevidst om deres medansvar for volden, når de presser deres døtre ud i hasarderede ægteskaber.
- At unge kvinder med etnisk minoritetsbaggrund lærer at stå på egne ben, så de er bedst muligt rustet til at vælge og fastholde et liv uden vold.
- At etniske minoritetsforeninger,³³⁵ venskabsforeninger og lignende organisationer påtager sig et medansvar for at bidrage til bekæmpelse af vold mod kvinder og børn.

uheldigt signal at sende til såvel voldsudøvere som voldsoffer og den brede offentlighed. Hvis politiet konsekvent fulgte sagen til dørs, ville det være meget vanskeligere for voldsudøvere at bedrive deres praksis; vanskeligere for dem at *kunne*.

³³⁴ Der er foretaget mange studier i England af politiets praksis i sager om vold mod kvinder, og der er tilsvarende lavet undersøgelser af, hvad der virker. Og det, der virker, er samtidig ressourcebesparende for politiet på længere sigt, fordi de sjældnere kaldes ud. Det forekommer oplagt, at det danske politi drager nytte af de engelske undersøgelser. Se f.eks. Hanmer, Griffiths & Jerwood 1999.

³³⁵ Vi kan i den forbindelse fremhæve Kurdisk KvindeForening i København og Fey-Kurd (Samenslutningen af Kurdiske Foreninger i Danmark), som afholdt paneldebatmødet »Vold mod kvinder« i Dansk Kurdisk Forening på Vesterbro 21.2.2009. Vi deltog i mødet, som var velbesøgt.

- At kvindeorganisationer i de etniske minoritetskvinders hjemlande indtages i arbejdet med bevidstgørelse,³³⁶ solidaritetsskabelse og holdningsbearbejdelse i forhold til vold mod kvinder og børn.

Politikerne på nationalt og kommunalt plan

Politikere på såvel nationalt som kommunalt plan har et særligt ansvar for at sikre borgere, herunder borgere med etnisk minoritetsbaggrund, mod kønsbaseret vold. Nogle af de kvinder, der kommer til landet som ægteskabsmigranter, står med helt særlige problemer som voldsramte og udvisningstruede. Der er talrige eksempler på, at lovgivningen giver mulighed for og bevidst bruges af disse kvinders mand og svigerfamilie til at kontrollere kvinden og holde hende under slavelignende vilkår. Vi anbefaler:

- At voldsramte udvisningstruede kvinders retsstilling sikres.
- At kvindelige ægteskabsmigranter oplyses om deres rettigheder af en myndighedsrepræsentant, når de kommer til landet, da man ikke kan forvente, at manden eller svigerfamilien gør det.

Vold mod kvinder bør vedvarende tænkes som en kriminel handling og som en krænkelse af kvinders menneskerettigheder. Denne tendens er international,³³⁷ og det er vigtigt, at man i Danmark følger trop, så problemet kan tackles på globalt plan og på tværs af landegrænser. I Danmark ses tendenser til en kønsneutral ligestillingspolitik, der kan risikere at spænde ben for de resultater, der er opnået på internationalt plan. Vi anbefaler:

- At der sker en styrkelse af det internationale samarbejde om bekæmpelse af vold mod kvinder, herunder en pointering af, at vold mod kvinder er en menneskerettighedsproblematik.

Unge kvinder, der er udsat for æresrelateret vold, synes at repræsentere en særlig 'udfordring' for krisecenterpersonale. De særlige tilbud rettet mod de unge kvinder bør sikres en permanent status, da det især er blandt de unge kvinder, vi ser tegn på, at volden er blevet en ufrivillig 'karrierevej'.³³⁸ Samtidig er det vanskeligt at forestille sig, at problemet for de unge kvinder med etnisk minoritetsbaggrund er løst i løbet af et par år. Vi anbefaler:

³³⁶ For eksempel KAMER og Women for Women's Human Rights.

³³⁷ Se Youngs 2003 og Kelly 2005.

³³⁸ Begrebet karrierevej er inspireret af antropologen og praksisteoretikeren Jean Lave. Se Lave & Wenger 1991.

- At tilbud rettet mod unge kvinder med etnisk minoritetsbaggrund sikres økonomisk, så indsatserne til denne målgruppe kan stabiliseres og kvalificeres.

Vi har ved flere lejligheder hørt, at kommuner forsøger at spare penge ved ikke at henvise voldsramte kvinder til krisecentre, men i stedet finder andre løsninger. Denne praksis finder vi meget uheldig, og det er meget tænkeligt, at den ender med at blive dyrere i det lange løb. Nogle kommuner ønsker også at spare på efterværn. Et særligt problem er endvidere at nå de kvinder, der *ikke* kommer på krisecenter. Vi anbefaler:

- At det indskræpes, at voldsramte kvinder som en selvfølge tilbydes ophold på et krisecenter, der pr. definition er en specialiseret institution.
- At kommunerne køber ydelsen efterværn,³³⁹ fordi efterværn styrker kvindernes mulighed for at etablere og fastholde et liv uden vold.
- At samarbejdet mellem familierådgiver og krisecentre styrkes.
- At man som supplement til krisecentre tænker i lokale rådgivningscentre, som skal betjenes af personale med indsigt i vold mod kvinder og børn, og som skal ligge et sted, hvor kvinderne i forvejen kommer, som f.eks. biblioteker eller kulturhuse.
- At der gives støtte til arbejde mod vold i foreninger for etniske minoritetskvinder.
- At voldsramte kvinder sikres retmæssig adgang til offentlige serviceydelser som f.eks. juridisk bistand, psykolog og efterværn, hvilket implicerer et økonomisk grundlag for at iværksætte og implementere samme.
- At der udvikles voldsudøverprogrammer specielt designet for mænd med etnisk minoritetsbaggrund,³⁴⁰ idet de eksisterende tilbud angiveligt ikke appellerer.

³³⁹ Ud over de etiske aspekter af sagen kan man argumentere for, at den umiddelbare udgift med al sandsynlighed vil tjene sig selv ind på længere sigt.

³⁴⁰ Vi finder det vigtigt at tale om voldsudøverprogrammer eller mandeprogrammer snarere end behandlingsprogrammer, idet vi i overensstemmelse med f.eks. Bancroft (2002), der gennem ca. 15 år har arbejdet som konsulent og rådgiver for voldelige mænd i USA, ikke ser voldelige mænd som syge og behandlingskrævende, men som nogle, der skal uddannes og opdrages til at tænke på andre snarere end sig selv. Ifølge Bancroft (ibid. 75, 357) er voldelige mænd ikke ude af stand til at ændre praksis, men derimod uvillige til det, fordi fordelene vejer tungere end ulemperne. Der skal en mentalitetsændring til, og ifølge Bancrofts mangeårige erfaring skal mændene presses kraftigt (ibid. 360).

Forskningen og bevillingsgiverne

Vores projekt har haft fokus på vold mod kvinder med etnisk minoritetsbaggrund, herunder om der er tale om særlige kendetegn ved den vold, disse kvinder er udsat for. Selv om vold mod etnisk danske kvinder ikke har været en del af projektet, optræder denne vold alligevel som en slags implicit sammenligningsgrundlag, og undervejs i projektet er det gået op for os, at der ikke findes meget nyere kvalitativ forskning på området. Der synes at være generelle forskelle mellem de to kategorier af kvinder i måden, man forstår og forklarer volden på, og dermed sandsynligvis også med hensyn til, hvad der skal til for at komme ud af det voldelige forhold/ægteskab. I et forebyggelsesøjemed ville det være relevant at få disse mulige forskelle ekspliciteret. Følgende retter sig primært mod bevillingsgivere af forskellig slags. Vi anbefaler:

- At der gives støtte til et eksplicit komparativt forskningsprojekt om voldsforståelse og voldsforebyggelse.

Det forekommer også relevant at se nærmere på kvindesolidaritet og omstændighederne for udvikling af samme. Hvordan sker forandring? Hvad virker henholdsvis hæmmende og fremmende, og hvordan tager spørgsmålet om kvindesolidaritet sig ud i et historisk og tværkulturelt perspektiv? Formålet skulle være at udvikle metoder og strategier, der kan anvendes i indsatser mod vold mod kvinder, i særdeleshed vold mod kvinder med etnisk minoritetsbaggrund. Vi anbefaler:

- At der gives støtte til forskning i forandringsprocesser og intervention i etniske minoritetsmiljøer.
- At der gives støtte til forskning i kvindesolidaritet i historisk og tværkulturelt perspektiv.

Hvordan politiet møder den voldsramte kvinde, synes i (alt for) høj grad at afhænge af den enkelte politimand. Forskningen på området er meget beskednen i Danmark i modsætning til f.eks. England. Vi anbefaler:

- At der gives støtte til forskning i politiets praksis på feltet 'vold mod kvinder', herunder udvikling af en praksis, der er solidarisk med voldofferet.